

Bevolkingstrends

Ontwikkelingen in ervaren nationale problemen, 2010-2014

2016 | 06

**Hans Schmeets
Marieke van Hoof**

Inhoud

1. Inleiding	2
2. Methode	3
3. Resultaten	4
3.1 Ontwikkelingen	4
3.2 Geslacht en leeftijd	5
3.3 Opleidingsniveau en inkomen	6
3.4 Herkomst en religie	7
3.5 Verschillen tussen bevolkingsgroepen in 2010 en 2014	8
3.6 Gecorrigeerde verschillen tussen bevolkingsgroepen	8
3.7 Top 5 problemen: aanvullende correcties	9
4. Conclusies en discussie	11
Literatuur	14

Wat vindt u op dit moment de belangrijkste problemen in ons land? Deze vraag staat centraal in het onderzoek Belevingen, waarin de antwoorden in zestien hoofdproblemen zijn gegroepeerd. Daaruit blijkt dat tussen 2010 en 2014 forse verschuivingen zijn opgetreden in de prioriteitenlijst van landelijke problemen die de volwassen bevolking heeft opgesteld. Werd in 2010 criminaliteit nog het meest genoemd, in 2014 is dat gezondheidszorg. Er bestaan bovendien aanzienlijke verschillen tussen bevolkingsgroepen in de problemen die ze als urgent ervaren, waarbij vooral het opleidingsniveau onderscheidend is.

1. Inleiding

Er is in Nederland veel gebeurd in de afgelopen tien tot vijftien jaar, ook in de politieke verhoudingen (Tillie et al., 2016). Sinds 2002 is de kiezer maar liefst vijf keer naar het stemlokaal gegaan voor de verkiezingen van de Tweede Kamer. Dat ging gepaard met sterke politieke verschuivingen, zoals de opkomst en neergang van de Lijst Pim Fortuyn (LPF) en Trots op Nederland (TON), de groei van de SP en opkomst van de PVV. Zo behaalde de PVV 24 zetels in 2010: een winst van 15 ten opzichte van 2006. Het CDA werd gehalveerd tot 21 zetels. In 2012 leverde de PVV weer 8 zetels in, de VVD won, en kreeg, net als in 2010, iets meer stemmen dan de PvdA. D66 boekte winst, het CDA verloor opnieuw fors en GroenLinks werd gehalveerd. Gelet op de opiniepeilingen is het niet ondenkbaar dat er ook bij de volgende verkiezingen, die waarschijnlijk op 15 maart 2017 plaatsvinden, fikse electorale verschuivingen optreden. Tot 2015 zijn ook diverse kwesties in het politieke en maatschappelijke debat aan de orde gesteld. Aanvankelijk vestigde de aandacht sterk op minderheden en de rol van de islam, mede door gebeurtenissen zoals 9/11 in 2001, en daarna de moordaanslagen op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. In 2008 werd de financiële crisis ingeluid, en kwamen diverse economische graadmeters onder druk te staan, zoals een daling van de huizenprijzen en een stijging van de werkloosheid.

De financiële crisis had ook zijn weerslag op de meningen van het electoraat. Cijfers van het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO) leren dat in 2012 de economische en financiële situatie in Nederland door de burger als het meest prangende probleem ervaren werd (Schmeets en Gielen, 2015). Dat was al zo in 2010, en werd in 2012 versterkt. Ook vond een duidelijke meerderheid dat economische en financiële vooruitzichten zullen verslechteren. Het minderhedenvraagstuk leek wat op de achtergrond te raken. In 2010 vestigde daar nog maar 22 procent de aandacht op, en dit nam verder af naar 15 procent in 2012. De electorale verschuivingen en de sterke schommelingen in het belang van ervaren maatschappelijke kwesties hebben geen afbreuk gedaan aan het meedoen met en het vertrouwen in de samenleving. Dat is niet afgenomen in de afgelopen tien tot vijftien jaar (Schmeets, 2015). Evenmin is er sprake van een samenleving waarin burgers minder participeren, zoals in de sociale contacten, het geven van hulp aan anderen en de inzet als vrijwilliger. Naast veranderingen in de politieke verhoudingen lijkt de mening over de prioritering van de aanpak van landelijke problemen een betere graadmeter voor de kwesties die in de samenleving centraal staan dan het vertrouwen en de participatie. Dit artikel toont welke problemen de Nederlandse volwassen bevolking als urgent ervaart in 2010 en in 2014. Voor deze informatie wordt geput uit het onderzoek Belevingen dat in beide jaren is uitgevoerd

en waarin de vraag naar de belangrijkste ervaren landelijke problemen is opgenomen. Naast de verschuivingen in deze periode, wordt vastgesteld welke bevolkingsgroepen bepaalde problemen als belangrijk vermelden.

2. Methode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit het onderzoek Belevingen dat van oktober 2010 tot en met januari 2011 en van maart tot en met juni 2014 door CBS is uitgevoerd onder de bevolking van 18 jaar of ouder. Doel van dat onderzoek is om aan de hand van opvattingen, percepties en meningen van volwassen inwoners van Nederland een beter beeld te krijgen van gevoelens en ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. In zowel 2010 als in 2014 stond het thema 'Solidariteit in de gezondheidszorg' centraal. De respons bedroeg in beide jaren 59 procent en in totaal zijn gegevens beschikbaar van 3 402 personen in 2010 en 3 501 personen in 2014. De vraagstelling over de ervaren landelijke problemen luidde: 'Wat vindt u op dit moment de belangrijkste problemen in ons land. Wilt u kort de belangrijkste problemen aangeven?' In 2010 konden maximaal vijf antwoorden gegeven worden, in 2014 maximaal drie. Voor de vergelijkbaarheid zijn van beide jaren maximaal drie problemen meegenomen.

De antwoorden zijn gecodeerd met behulp van een codeerschema bestaande uit 16 hoofdproblemen en 82 subproblemen (Schmeets, Mol en Otten, 1997). Een voorbeeld is het hoofdprobleem criminaliteit, met als onderdelen drugs en vandalisme. Indien de antwoorden op de vragen op hetzelfde hoofdprobleem betrekking hadden, is dit maar een keer toebedeeld, zodat uiteindelijk van elke persoon bekend is of een specifiek probleem wel of niet genoemd is. De vraag naar ervaren problemen is aan het begin van de vragenlijst gesteld, om mogelijke effecten van de vragen over het centrale onderwerp (gezondheidszorg) tegen te gaan.

De veranderingen in het benoemen van de problemen tussen 2010 en 2014 zijn in beeld gebracht. Vervolgens is voor beide jaren onderzocht welke bevolkingsgroepen bepaalde problemen noemen, zoals mannen, vrouwen, leeftijdsgroepen, lager en hoger opgeleiden, religieuze groeperingen, inkomens-, en herkomstgroepen.

Voor opleiding is het hoogst voltooide opleidingsniveau genomen, met een onderverdeling in 5 groepen: basisonderwijs, vmbo, mbo/havo/vwo, hbo en wo/doctor.

De religieuze groepen zijn: geen, rooms-katholiek, protestants, islamitisch en overig. Deze indeling is gemaakt op basis van de antwoorden op de vraag tot welke kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering iemand zichzelf rekent.

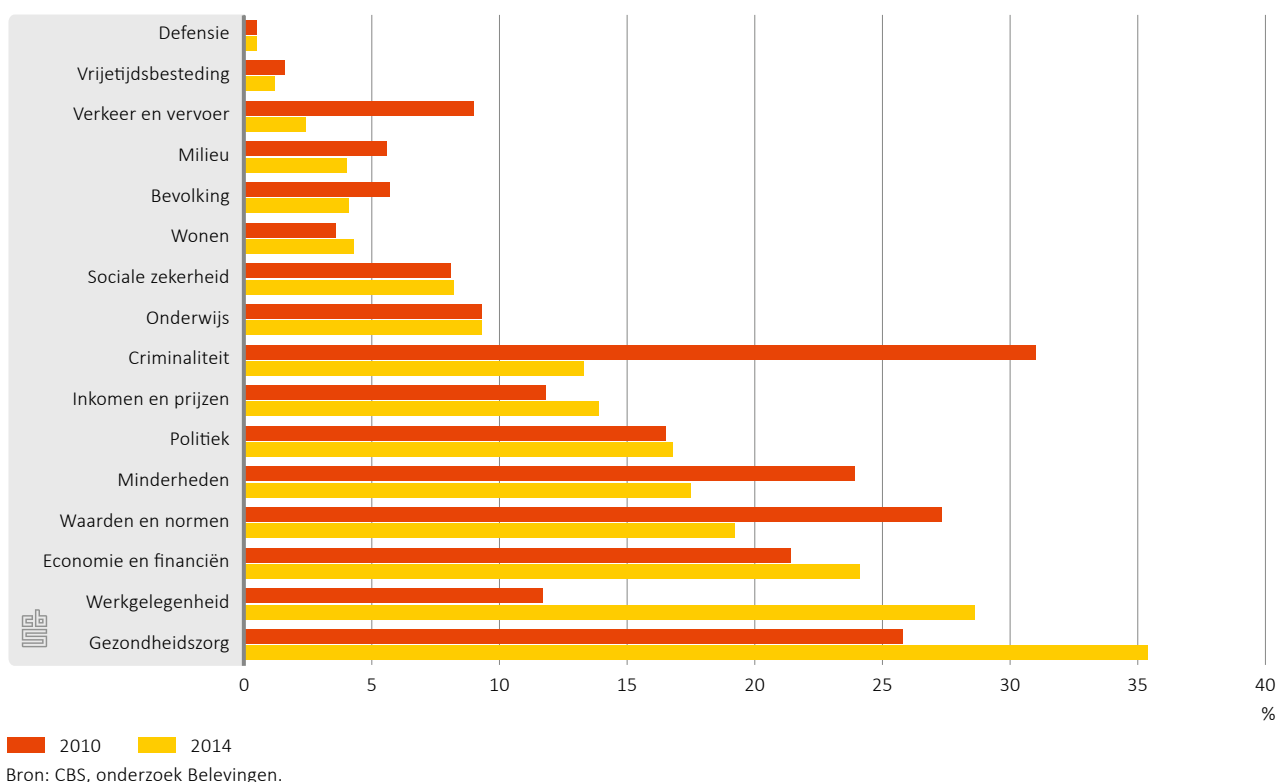
Gegevens over inkomen zijn vooral afkomstig van de Belastingdienst. In de analyse maken we gebruik van het gestandaardiseerde besteedbare huishoudensinkomen. Dat is een maat voor de welvaart van (de leden van) een huishouden. Daarvan zijn vier groepen van gelijke omvang gemaakt: van de personen met een laag inkomen (eerste kwartiel) tot en met personen met een hoog inkomen (vierde kwartiel).

Aangezien deze bevolkingskenmerken aan elkaar gerelateerd zijn (zo zijn allochtonen gemiddeld jonger dan autochtonen) is tevens nagegaan in welke mate de cijfers veranderen als hiermee rekening wordt gehouden. Dit houdt in dat is nagegaan of bijvoorbeeld de verschillen in het benoemen van de problemen tussen allochtonen en autochtonen niet veroorzaakt worden door het leeftijdsverschil en andere achtergrondkenmerken van beide herkomstgroepen. Dit is gebeurd met logistische regressieanalyse (stapsgewijs: eerst geslacht, leeftijd en opleiding, waar vervolgens nog herkomst en inkomen aan zijn toegevoegd). Verder is met covariantie analyse (MCA) nagegaan in welke mate de percentages veranderen na controle voor geslacht, leeftijd en opleiding.

3. Resultaten

3.1 Ontwikkelingen

3.1.1 Ervaren nationale problemen van personen van 18 jaar of ouder

Grafiek 3.1.1 toont de zestien probleemgebieden uit het onderzoek van 2010 en 2014. Daaruit blijkt dat er tussen beide jaren forse verschuivingen hebben plaatsgevonden. Het meest genoemde nationale probleem in 2014 betreft de gezondheidszorg (35 procent), waaronder de ouderenzorg en zorgpremie. Op de tweede plek staat werkgelegenheid (29 procent), gevolgd door economische en financiële problemen (24 procent), zoals bezuinigingen, belastingen, staatsschuld en de economische crisis. Voor alle drie deze probleemterreinen geldt dat in 2014 meer mensen dit als een nationaal probleem noemden

dan in 2010. De grootste stijging vond plaats bij werkgelegenheid. Dit werd in 2014 meer dan twee keer zo vaak vermeld. Kwesties rondom waarden en normen – zoals individualisering, intolerantie en normverval – en minderheden werden in 2014 minder vaak als een nationaal probleem aangeduid dan in 2010. Ook problemen rond verkeer en vervoer kregen in 2014 minder aandacht. De grootste daling vond plaats onder criminaliteit. Criminaliteit werd in 2010 met 31 procent het vaakst als nationaal probleem gezien, terwijl dit in 2014 is gedaald tot 13 procent. Blijkbaar is de aandacht in 2014 verschoven naar problemen die gerelateerd zijn aan de economie, financiën, inkomen en prijzen, werkgelegenheid, en de gezondheidszorg. Hoewel het noemen van criminaliteit is gedaald, kan dit betekenen dat er een verschuiving is opgetreden in de richting van het sterker prioriteren van basisbehoeften zoals financiële zekerheid, veiligheid, en een goede gezondheid. Dit gaat, in termen van de zogenoemde Maslow's behoeftenhiërarchie, ten koste van hogere behoeften die meer betrekking hebben op immateriële waarden, zoals opkomen voor het milieu, inspraak willen hebben, sociale contacten, waardering en erkenning, en zichzelf kunnen ontplooiën.

3.2 Geslacht en leeftijd

Het prioriteren van probleemterreinen verschilt tussen bevolkingsgroepen. Dat is zowel het geval in 2010 als in 2014. Tabel 3.2.1 toont dat in 2014 gezondheidszorg, criminaliteit en werkgelegenheid vooral door vrouwen worden gezien als een nationaal probleem. Zo vindt 43 procent van de vrouwen gezondheidszorg een belangrijk probleem, tegenover 28 procent van de mannen. Daar staat tegenover dat mannen economie en financiën, minderheden, waarden en normen en politiek vaker als problematisch ervaren.

3.2.1 Ervaren nationale problemen naar geslacht en leeftijd, 2014

	Geslacht			Leeftijd							Significantie	Totaal
	Man	Vrouw	Significantie	18–24 jaar	25–34 jaar	35–44 jaar	45–54 jaar	55–64 jaar	65–74 jaar	75 jaar e.o.		
	%											
Economie en financiën	27,8	20,6	3)	25,5	30,2	27,8	27,9	21,4	18,4	8,9	3)	24,1
Sociale zekerheid	8,8	7,6		4,2	9,2	8,7	9,3	8,1	8,0	9,3		8,2
Politiek	20,6	13,0	3)	13,3	16,8	18,9	16,4	18,6	16,5	14,3		16,8
Criminaliteit	11,6	15,0	2)	11,7	11,8	11,9	12,9	15,7	13,9	15,8		13,3
Defensie	0,5	0,4		0,3	0,2	0,5	0,3	0,5	0,4	1,9	1)	0,5
Gezondheidszorg	27,5	43,1	3)	26,0	30,0	36,7	35,4	38,1	41,6	39,2	3)	35,4
Inkomen en prijzen	13,4	14,3		10,4	15,1	17,9	14,3	13,0	13,1	9,7	2)	13,9
Onderwijs	8,4	10,2		20,6	12,6	11,2	7,7	4,9	6,1	2,3	3)	9,3
Werkgelegenheid	26,7	30,5	1)	26,3	29,6	28,7	33,6	34,1	20,3	19,3	3)	28,6
Verkeer en vervoer	2,8	1,9		3,1	1,7	1,9	2,9	2,6	2,3	1,9		2,4
Wonen	4,2	4,4		2,9	8,0	5,6	3,2	3,6	2,7	3,5	3)	4,3
Bevolking	4,4	3,8		3,1	5,4	4,6	3,9	3,5	3,0	5,8		4,1
Minderheden	18,9	16,2	1)	16,9	18,4	16,5	18,6	16,3	18,6	17,0		17,5
Milieu	4,5	3,5		3,4	2,7	3,9	5,6	4,1	3,6	3,9		4,0
Waarden en normen	20,6	17,8	3)	10,2	19,3	22,5	20,3	19,9	18,1	21,2	3)	19,2
Vrijtijdsbesteding	1,1	1,4		2,6	1,1	0,7	1,1	1,0	1,7	1,2		1,2

Bron: CBS, onderzoek Belevingen.
1) p<0,05; 2) p<0,01; 3) p<0,001

Ook leeftijd doet ertoe. Problemen rondom de gezondheidszorg worden vaker genoemd door personen van 35 jaar en ouder dan door jongeren. De jongste groep (18–24 jaar) merkt het onderwijs beduidend vaker aan als een nationaal probleem, terwijl deze groep juist weinig problemen ziet met betrekking tot waarden en normen. Problemen rondom wonen, zoals de huurprijzen, huizenmarkt en hypotheek, worden het vaakst genoemd door 25- tot 35-jarigen. In het noemen van werkgelegenheid zijn er ook duidelijke leeftijdsverschillen te zien: 65-plussers ervaren werkgelegenheid minder vaak als problematisch dan 65-minners. De inkomens en prijzen worden het vaakst gemeld als nationaal probleem door mensen van 35 tot en met 44 jaar.

3.3 Opleidingsniveau en inkomen

Hoger en lager opgeleiden onderscheiden zich sterk in de landelijke problemen die ze als urgent ervaren. Daarbij geldt dat veel problemen – 8 van de 16 – het meest genoemd worden door de hoogst opgeleiden (tabel 3.3.1). Dit geldt voor economie en financiën, politiek, onderwijs, werkgelegenheid, wonen, bevolking, milieu en waarden en normen. De discrepanties tussen de laagst- en hoogopgeleiden zijn vooral sterk bij onderwijs (2 versus 13 procent), milieu (1 versus 9 procent), en waarden en normen (12 versus 34 procent). Het beeld is andersom voor criminaliteit en gezondheidszorg. Van de laagst opgeleiden maakt 16 procent zich zorgen over criminaliteit tegenover 8 procent van de hoogstopgeleiden. Bij gezondheidszorg onderscheiden met 26 procent de hoogstopgeleiden zich van de andere opleidingsgroepen waarvan zo'n 37 procent dit probleem heeft genoemd. De verschillen

3.3.1 Ervaren nationale problemen naar opleidingsniveau en inkomen, 2014

	Opleidingsniveau					Significantie	Inkomen huishouden				Significantie	Totaal
	Basis- onderwijs	Vmbo	Mbo, havo, vwo	Hbo	Wo, doctor		1e kwartiel (laagste inkomens)	2e kwartiel	3e kwartiel	4e kwartiel (hoogste inkomens)		
	%											
Economie en financiën	17,5	17,2	25,1	29,7	29,5	3)	23,3	20,6	23,5	28,1	2)	24,1
Sociale zekerheid	7,9	7,0	9,2	7,3	7,9		6,2	9,0	8,3	8,5		8,2
Politiek	11,3	12,1	16,9	21,0	22,2	3)	17,2	13,5	15,8	19,8	2)	16,8
Criminaliteit	15,5	16,2	13,2	12,3	8,2	2)	11,9	14,0	13,1	14,0		13,3
Defensie	1,0	0,7	0,4	0,1	0,3		0,5	0,7	0,4	0,3		0,5
Gezondheidszorg	38,7	36,5	36,1	36,9	26,0	2)	31,8	36,2	38,6	34,3	1)	35,4
Inkomen en prijzen	15,2	13,9	14,3	13,0	12,8		17,0	14,1	14,2	11,4	1)	13,9
Onderwijs	2,0	3,9	10,3	14,1	12,9	3)	10,5	6,5	10,4	9,5	1)	9,3
Werkgelegenheid	19,1	26,2	30,8	31,8	29,0	3)	28,3	22,2	31,7	30,6	3)	28,6
Verkeer en vervoer	1,0	2,8	2,5	2,2	2,2		2,0	2,0	3,0	2,3		2,4
Wonen	2,3	3,1	4,0	5,2	7,1	2)	4,8	3,5	4,6	4,4		4,3
Bevolking	2,3	2,1	3,6	3,1	13,4	3)	2,9	4,2	3,0	5,7	2)	4,1
Minderheden	16,9	20,3	16,6	17,4	18,6		14,2	20,1	18,2	17,3	1)	17,5
Milieu	0,7	1,8	3,2	7,2	9,3	3)	2,0	2,7	4,3	6,1	3)	4,0
Waarden en normen	12,3	10,5	17,8	26,5	33,9	3)	16,4	16,3	19,3	23,3	3)	19,2
Vrijtijdsbesteding	0,3	0,9	1,3	1,8	1,6		1,7	1,7	1,0	0,9		1,2

Bron: CBS, onderzoek Belevingen.

1) $p < 0,05$; 2) $p < 0,01$; 3) $p < 0,001$

tussen de opleidingsgroepen in het noemen van de problemen kunnen deels verklaard worden doordat de laagstopgeleiden vaker geen enkel probleem noemen (zo'n 17 procent), terwijl dat onder de hoogstopgeleiden met zo'n 3 procent veel minder vaak het geval is.

De verschillen tussen de vier inkomensgroepen zijn minder groot. Zo noemen weliswaar personen met de hoogste inkomens (vierde kwartiel) vaker problemen op de terreinen van economie en financiën, milieu en waarden en normen, dan de lagere inkomens, maar de verschillen zijn kleiner dan bij de opleidingsgroepen. De lagere inkomens noemen juist vaker inkomen en prijzen. In tegenstelling tot opleiding, zijn er geen verschillen in het benoemen van criminaliteit tussen de lage en hogere inkomens. Verder blijkt dat personen die deel uitmaken van huishoudens van het tweede inkomenskwartiel sommige problemen minder vaak noemen, waaronder vooral onderwijs en werkgelegenheid.

3.4 Herkomst en religie

Mensen met verschillende herkomst of religie ervaren ook andere nationale problemen. Zo maken autochtonen en westerse allochtonen zich meer zorgen over gezondheidszorg, waarden en normen, milieu en bevolking dan niet-westerse allochtonen. Daar staat tegenover dat niet-westerse allochtonen de werkgelegenheid beduidend vaker als een probleem zien. Problemen met betrekking tot sociale zekerheid worden het vaakst gemeld door westerse allochtonen. Autochtonen en (westerse en niet-westerse) allochtonen maken zich in vrijwel gelijke mate zorgen maken over minderheden. Hier speelt mee dat dit een breed probleemgebied is met zowel problemen die gerelateerd worden aan de aanwezigheid

3.4.1 Ervaren nationale problemen naar herkomst en religie, 2014

	Herkomst			Religie						Totaal	
	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	Significantie	Geen	Roomskatholiek	Protestants	Islamitisch	Overig		Significantie
	%										
Economie en financiën	23,7	24,9	26,4		26,2	23,1	22,6	23,2	18,7		24,1
Sociale zekerheid	8,1	12,7	4,5	3)	8,4	9,8	7,4	2,9	6,9		8,2
Politiek	16,9	19,5	13,1		18,7	14,1	15,6	9,5	17,7	2)	16,8
Criminaliteit	13,1	12,7	14,9		12,9	14,1	12,3	16,8	14,3		13,3
Defensie	0,5	0,6	0,0		0,5	0,4	0,7	0,0	0,0		0,5
Gezondheidszorg	36,4	34,7	28,3	2)	35,1	37,4	38,2	22,6	33,7	1)	35,4
Inkomen en prijzen	14,0	10,2	16,5	1)	13,4	12,8	12,3	21,0	19,7	2)	13,9
Onderwijs	8,9	10,5	11,2		11,2	5,1	8,3	13,1	11,8	3)	9,3
Werkgelegenheid	28,1	23,4	37,3	3)	29,5	30,2	23,7	35,0	29,6	1)	28,6
Verkeer en vervoer	2,4	1,7	2,9		2,6	2,1	2,2	5,1	1,5		2,4
Wonen	4,0	4,5	6,7		4,7	3,8	2,7	9,4	3,9	1)	4,3
Bevolking	4,5	4,2	0,8	2)	4,5	4,5	3,3	0,7	2,5		4,1
Minderheden	17,7	15,0	18,4		18,1	19,4	15,6	21,9	11,3	1)	17,5
Milieu	4,4	3,7	1,1	2)	4,7	3,3	4,2	0,0	3,0	1)	4,0
Waarden en normen	20,6	16,7	10,9	3)	19,1	15,3	24,6	2,9	27,1	3)	19,2
Vrijtijdsbesteding	1,4	0,3	0,8		1,2	1,1	1,4	1,4	2,0		1,2

Bron: CBS, onderzoek Belevingen.

1) $p < 0,05$; 2) $p < 0,01$; 3) $p < 0,001$

en integratie van immigranten als aan discriminatie. Ook binnen andere veel genoemde probleemterreinen, zoals economie en financiën en politiek, zijn er geen herkomstverschillen te ontdekken.

Moslims melden in mindere mate gezondheidszorg, politiek, waarden en normen en milieu, maar wel vaker wonen, onderwijs en werkgelegenheid als nationaal probleem dan andere religieuze groeperingen. Verder noemen rooms-katholieken – gevolgd door protestanten – het onderwijs beduidend minder vaak dan de andere groepen. Protestanten en katholieken onderscheiden zich weinig ten opzichte van elkaar, behoudens twee uitzonderingen: katholieken geven meer prioriteit aan werkgelegenheid, en protestanten meer aan waarden en normen.

3.5 Verschillen tussen bevolkingsgroepen in 2010 en 2014

De verschillen in ervaren nationale problemen tussen de bevolkingsgroepen die in 2014 naar voren kwamen, wijken nauwelijks af van de resultaten in 2010. Uitzonderingen hierop zijn leeftijdsverschillen bij het ervaren van problemen rondom minderheden, sociale zekerheid, en verkeer en vervoer. In 2010 werd de minderhedenproblematiek bijna twee keer zo vaak genoemd door 18–24-jarigen dan door de 75-plussers. Dit is in 2014 niet meer het geval. In 2010 werd sociale zekerheid beduidend vaker als maatschappelijk probleem ervaren door 25–34-jarigen en verkeer en vervoer door de jongste groep van 18 tot en met 24 jaar. Deze verschillen zijn eveneens in 2014 verdwenen.

3.6 Gecorrigeerde verschillen tussen bevolkingsgroepen

Bevolkingskenmerken hangen met elkaar samen. Zo zijn niet-westerse allochtonen gemiddeld jonger en lager opgeleid dan autochtonen, en hebben hoger opgeleiden meer te besteden dan lager opgeleiden. Door rekening te houden met deze samenhangen tussen kenmerken, kunnen na correctie verschillen tussen bevolkingsgroepen of regio's wegvallen of meer geproforceerd worden. Met covariantie-analyse (MCA) is nagegaan hoe de correctie van invloed is op de oorspronkelijke, bivariate, verschillen in ervaren nationale problemen tussen de bevolkingsgroepen. Over het algemeen sorteren de correcties met geslacht, leeftijd en opleiding weinig effect. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de meeste verschillen in ervaren nationale problemen tussen mannen en vrouwen: deze blijven na controle voor opleiding en leeftijd nagenoeg allemaal intact. Uitzondering hierop is dat door de correctie het oorspronkelijke kleine verschil tussen mannen en vrouwen van ongeveer drie procentpunten voor waarden en normen verdwijnt. Ook de leeftijdsverschillen in het noemen van waarden en normen veranderen na correctie voor geslacht en opleiding. De leeftijdsgroep 75 jaar en ouder noemt het probleem nog vaker, terwijl de leeftijdsgroep 25 tot 35 jaar waarden en normen minder vaak aan de orde stelt. De leeftijdsverschillen op de overige probleemterreinen blijven bestaan. De verschillen tussen opleidingsniveaus blijven standhouden, al zijn de verschillen in het melden van problemen rondom economie en financiën, onderwijs en gezondheidszorg kleiner geworden. Het verschil tussen de hoogst- en laagstopgeleiden met betrekking tot gezondheidszorg was ongecorrigeerd nog 13 procentpunten terwijl na correctie dit verschil is beperkt tot 7 procentpunten. De correctie werkt sterk door bij inkomen: de verschillen tussen de inkomensgroepen in het noemen van economie en financiën, waarden en normen, onderwijs en politiek verdwijnen geheel

door de correctie voor de kenmerken leeftijd, geslacht en opleiding. Hoewel de meeste herkomstverschillen onveranderd blijven, zijn de verschillen met betrekking tot waarden en normen afgezwakt. Verder is religie niet meer relevant bij het noemen van problemen rondom wonen en milieu, en worden de verschillen tussen religieuze groeperingen op het gebied van gezondheidszorg en waarden en normen minder scherp.

3.7 Top 5 problemen: aanvullende correcties

Tabel 3.7.1 toont voor de top 5 problemen welke bevolkingskenmerken vooral onderscheidend zijn voor het noemen van deze problemen. In model (1) is dit gedaan voor geslacht, leeftijd en opleiding, waarbij telkens de unieke bijdrage van deze drie kenmerken naar voren komt door de groepen te vergelijken ten opzichte van een referentiegroep (mannen, 18–24-jarigen, basisonderwijs). In model (2) is daar inkomen en herkomst aan toegevoegd, om na te gaan of deze additionele correctie de resultaten van model (1) beïnvloedt, en welke afwijkingen er zijn ten opzichte van de referentiegroepen (eerste inkomenskwartiel en autochtonen).

Het eerste model laat zien dat de kans dat vrouwen gezondheidszorg noemen als nationaal probleem dubbel zo groot is als de kans dat mannen dat doen (Odds ratio = 1,98). Verder noemen vrouwen werkgelegenheid iets vaker dan mannen, terwijl mannen problemen rond economie en financiën en minderheden vaker rapporteren dan vrouwen. Leeftijd is ook relevant. Gezondheidszorg wordt vaker door 35-plussers aan de orde gesteld dan door 18- tot 35-jarigen. Werkgelegenheid vinden 35- tot 65-jarigen vaker een probleem dan de jongste en oudste leeftijdsgroepen. Ook maken 65-plussers zich minder zorgen over problemen van economische en financiële aard. Bij waarden en normen als nationaal probleem blijkt dat 35-plussers dit probleem beduidend vaker aan de orde stellen dan 18- tot 25-jarigen (Odds ratio's rond de 2,0). De 75-plussers doen dit het meest (Odds ratio = 2,7). Eén probleemgebied is niet leeftijdsgebonden: zowel jong als oud noemen minderheden in ongeveer even grote mate. Evenmin doet het opleidingsniveau er toe voor de minderhedenproblematiek. Ook bij gezondheidszorg als ervaren nationaal probleem maakt opleidingsniveau weinig onderscheid, met de hoogstopgeleiden, die daar minder aandacht voor vragen, als uitzondering. Werkgelegenheid is minder een belangrijke kwestie voor de laagstopgeleiden. Verder wordt de problematiek rond economie en financiën vaker door hoger opgeleiden (minstens hbo) aan de orde gesteld. De grootste verschillen na correctie voor bevolkingskenmerken zijn bij het noemen van waarden en normen als ervaren nationaal probleem. De laagstopgeleiden onderscheiden zich niet van vmbo'ers, maar bij de overige opleidingsniveaus is er een duidelijk patroon: hoe meer onderwijs, hoe vaker dergelijke problemen gerapporteerd worden. Indien aan de drie kenmerken van model (1) ook het inkomen en herkomst wordt toegevoegd (model 2), dan heeft dat nauwelijks implicaties voor de verschillen tussen mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, lager en hoger opgeleiden. Dus deze extra correctie, die er bijvoorbeeld voor zorgt dat de opleidingsgroepen zich niet onderscheiden in besteedbaar inkomen, laten de verschillen tussen de opleidingsgroepen grotendeels in tact. Een uitzondering geldt voor economie en financiën, waar de hoogopgeleiden zich niet langer meer onderscheiden van de laagstopgeleiden.

3.7.1 Logistische regressieanalyse van top 5 nationale problemen, 2014

	Gezondheidszorg				Werkgelegenheid				Economie en financiën				Waarden en normen				Minderheden			
	Model 1		Model 2		Model 1		Model 2		Model 1		Model 2		Model 1		Model 2		Model 1		Model 2	
	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie	Odds Ratio	Significantie
Constante	0,24	3)	0,24	3)	0,18	3)	0,16	3)	0,34	3)	0,34	3)	0,07	3)	0,10	3)	0,22	3)	0,18	3)
Geslacht																				
Man (ref.)																				
Vrouw	1,98	3)	2,00	3)	1,25	2)	1,28	2)	0,70	3)	0,70	3)	0,88		0,87		0,83	1)	0,83	1)
Leeftijd																				
18–24 jaar (ref.)																				
25–34 jaar	1,25		1,22		1,17		1,22		1,14		1,17		1,57	1)	1,55	1)	1,14		1,09	
35–44 jaar	1,72	3)	1,68	2)	1,13		1,22		1,05		1,04		2,08	3)	2,12	3)	1,00		0,94	
45–54 jaar	1,60	2)	1,51	2)	1,44	1)	1,57	2)	1,06		1,06		1,92	2)	1,88	2)	1,14		1,01	
55–64 jaar	1,81	3)	1,71	3)	1,56	2)	1,72	3)	0,81		0,79		2,03	3)	1,98	2)	0,98		0,93	
65–74 jaar	2,09	3)	1,92	3)	0,78		0,89		0,68	1)	0,69	1)	2,04	2)	1,98	2)	1,10		1,02	
75 jaar en ouder	1,82	2)	1,70	2)	0,76		0,91		0,30	3)	0,31	3)	2,68	3)	2,56	3)	1,01		0,95	
Opleidingsniveau																				
Basisonderwijs (ref.)																				
Vmbo	1,01		0,99		1,55	1)	1,55	1)	0,88		0,89		0,89		0,87		1,23		1,23	
Mbo, havo, vwo	1,09		1,02		1,85	3)	1,86	3)	1,25		1,23		1,72	2)	1,71	2)	0,94		0,94	
Hbo	1,09		1,01		1,86	3)	1,87	2)	1,56	1)	1,49		2,80	3)	2,76	3)	0,99		1,00	
Wo, doctor	0,69	1)	0,65	1)	1,72	2)	1,68	1)	1,48	1)	1,39		3,84	3)	3,86	3)	1,05		1,07	
Inkomen huishouden																				
1e kwartiel (laagste inkomens) (ref.)																				
2e kwartiel			1,05				0,75	1)			0,95				0,84				1,54	2)
3e kwartiel			1,30	1)			1,18				0,95				0,84				1,37	1)
4e kwartiel (hoogste inkomens)			0,10				1,04				1,16				0,85				1,28	
Herkomst																				
Autochtoon (ref.)																				
Westers allochtoon			0,94				0,80				1,05				0,72	1)			0,83	
Niet-westers allochtoon			0,79				1,71	3)			1,19				0,57	2)			1,19	
N	3 469,00		3 452,00		3 469,00		3 452,00		3 469,00		3 452,00		3 469,00		3 452,00		3 469,00		3 452,00	
Nagelkerke R-kwadraat	0,06		0,06		0,03		0,05		0,05		0,05		0,07		0,07		0,01		0,01	

Bron: CBS, onderzoek Belevingen.
 1) p<0,05; 2) p<0,01; 3) p<0,001

Verder biedt model (2) inzicht in de verschillen tussen de inkomens- en herkomstgroepen. Bij drie van de vijf probleemgebieden is inkomen relevant. Mensen in het derde inkomenskwartiel geven iets vaker prioriteit aan gezondheidszorg. Mensen in het tweede kwartiel vragen iets minder vaak aandacht voor werkgelegenheid, en de groep die het minst te besteden heeft wil minder aandacht voor de minderhedenproblematiek dan het tweede en derde inkomenskwartiel. Naar herkomst is slechts een verschil bij twee probleemgebieden te zien. Niet-westerse allochtonen maken zich meer zorgen over werkgelegenheid dan de beide andere herkomstgroepen, terwijl autochtonen vaker problemen rond waarden en normen op de kaart zetten dan (vooral niet-westerse) allochtonen.

4. Conclusies en discussie

Het onderzoek Belevingen toont aan dat er tussen 2010 en 2014 een forse verschuiving is opgetreden in de prioriteitenlijst van de landelijke problemen die de volwassen bevolking heeft opgesteld. Werd in 2010 nog de aanpak van criminaliteit het meest genoemd, in 2014 is dat gezondheidszorg. Naast gezondheidszorg is ook de aandacht voor werkgelegenheid en de economie en financiën toegenomen. Dat kan er op duiden dat de gevolgen van de economische crisis in deze periode sterker voelbaar zijn geworden. Sinds het begin van de economische crisis heeft de Nederlandse bevolking in toenemende mate te maken gehad met de gevolgen hiervan. Denk bijvoorbeeld aan bezuinigingen in zowel de private als publieke sector, het grote aantal faillissementen en de oplopende werkloosheid. Door de sterkere aandacht voor de economie, raken andere problemen mogelijk wat op de achtergrond, zoals waarden en normen, en minderheden.

De indeling in zestien problemen is gebaseerd op een model dat zo'n twintig jaar geleden is ontwikkeld, en vervolgens is toegepast op gegevens van diverse onderzoeken, zoals het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) en het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO). Daardoor zijn tijdreeksen sinds 1997 beschikbaar (Schmeets, 2011; Schmeets en Gielen, 2015). Het is niet uit te sluiten dat de onderwerpen van deze studies (leefsituatie, politiek) van invloed zijn op de problemen die aan de orde worden gesteld. Dat geldt ook voor het Belevingenonderzoek, waar zowel in 2010 als in 2014 bijzonder aandacht is besteed aan het thema gezondheid, waaronder wie voor de kosten van de gezondheidszorg zou moeten betalen, de overheid of de burger. Dit kan van invloed zijn geweest op het melden van problemen die aan de zorg gerelateerd zijn, waardoor de zorg topprioriteit heeft gekregen. Om een dergelijk effect zoveel mogelijk tegen te gaan is de vraag naar het belangrijkste nationale probleem aan het begin van de vragenlijst opgenomen, zowel in 2010 als in 2014. Wel is het hoofdthema gezondheid genoemd in de brief die aan de geselecteerde personen van het onderzoek is verzonden, en dat is nadrukkelijker vermeld in 2014 dan in 2010. We kunnen niet uitsluiten dat dit een effect heeft gehad, ook op de toename in deze periode. Het Belevingenonderzoek heeft ook een ander onderzoeksontwerp dan POLS en het NKO. De dataverzameling gebeurt op basis van een mixed-mode benadering: eerst via internet, en als dat niet lukt via telefoon of bij de respondent thuis. Daarentegen zijn de gegevens voor POLS en het NKO uitsluitend bij personen thuis verzameld. Ook werd in deze onderzoeken een vraagstelling opgenomen die geheel 'open' was, met een instructie voor de interviewer dat maximaal vijf problemen genoemd mochten worden. Ook dit kan gevolgen hebben

voor de gegeven antwoorden. Daarnaast speelt nog mee dat de dataverzameling voor POLS gedurende het hele jaar heeft plaatsgevonden, voor het NKO binnen enkele weken voorafgaand aan de verkiezingen, en voor Belevingen in een periode van enkele maanden. De beste vergelijking van de resultaten is het NKO 2010 en Belevingen 2010. Daaruit blijkt dat waar volgens het NKO 20 procent de problemen van de gezondheidszorg centraal stelde, dit volgens Belevingen 25 procent is. Gelet op de forse groei tussen 2010 en 2014 – van 25 naar 35 procent – en het gegeven dat het NKO voorafgaande aan de verkiezingen van 9 juni 2010 is uitgevoerd en Belevingen later in het jaar (van oktober 2010 tot en met januari 2011), kan dit inhouden dat de groei in de gezondheidszorg al eerder is ingezet. Een toename van het ervaren van de gezondheidszorg als nationaal probleem blijkt echter niet uit het NKO dat in een zeer korte periode na de verkiezingen van 12 september 2012 is uitgevoerd. Ook destijds stelde 20 procent deze problemen aan de orde. Andere databronnen zijn er niet, of is de vergelijking nog lastiger vanwege een andere opzet, vraagstelling en andere indeling van de probleemgebieden. Volgens het SCP-onderzoek Burgerperspectieven (De Ridder, et al., 2016) is er een toename van gezondheidszorg als belangrijkste maatschappelijk probleem in de periode 2010–2014, van zo'n 20 tot 35 procent. En vanaf midden 2014 is het de topprioriteit van de bevolking. Een jaar later wordt gezondheidszorg echter met stip ingehaald door het probleem 'immigratie en integratie', en neemt de aandacht voor gezondheidszorg en 'manier van samenleven' iets af. Volgens onderzoek dat onder Europese lidstaten wordt uitgevoerd (Eurobarometer, 2015), geeft – op basis van een lijst met tien probleemgebieden – meer dan de helft van de Nederlandse bevolking prioriteit aan 'gezondheid en sociale zekerheid'. Daarmee staat ook in dit Europese onderzoek dit terrein op de eerste plaats. Daarmee is Nederland een duidelijke uitzondering: in de andere landen wordt hier beduidend minder aandacht voor gevraagd: van 3 procent in Zweden tot 30 procent in Ierland en Denemarken.

De toename van het noemen van gezondheidszorg als probleem gaat ten koste van andere problemen, waaronder de minderhedenproblematiek. NKO-cijfers tonen aan dat de belangstelling hiervoor is afgenomen: 22 procent noemde dit in 2010, en 15 procent in 2012, waarmee het wel nog altijd een top 5 probleem was. Dat patroon stemt overeen met de resultaten van het onderzoek Belevingen: in 2010 stond de minderhedenproblematiek op de vierde plek, en in 2014 op de vijfde, met een daling van 24 naar 17 procent.

Een ander probleemterrein dat aan belang heeft ingeboet is criminaliteit. Waar in 2010 met 31 procent dit het topprobleem was, is dit in 2014 teruggedrongen tot plek 8 en vraagt er nog maar 13 procent aandacht voor. De afname strookt met de afname van onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap in de periode. Waar 81 procent van de Nederlanders zich in 2010 wel eens onveilig voelde, is dit in 2014 afgenomen tot 75 procent. Voor 2010 geldt dat 21 procent slachtoffer is geworden van een misdrijf tegenover 19 procent in 2014 (CBS, 2016).

Deze studie laat ook zien dat bevolkingsgroepen verschillen in de mate waarin ze problemen prioriteren. Opleidingsniveau is het meest onderscheidend. Hoger opgeleiden melden vaker een probleem dan lager opgeleiden: dit geldt voor de helft van de probleemgebieden. Bovendien weet een groter deel van de lager opgeleiden geen enkel probleem te noemen dan de hoger opgeleiden. Hoger opgeleiden hebben over het algemeen meer kennis over wat er speelt in de samenleving. Dit kan hierbij een rol spelen. Maar hoger opgeleiden zetten ook andere problemen op de kaart dan lager opgeleiden, waarbij vooral de discrepanties bij politiek, milieu, en waarden en normen opvallen. De hoogstopgeleiden noemen daarentegen veel minder vaak de gezondheidszorg dan andere opleidingsgroepen, en de criminaliteit

wordt dubbel zo vaak genoemd door de laagst- dan de hoogstopgeleiden. Dit spoort met veel andere studies, waaruit blijkt dat een groter deel van hoger opgeleiden, in Maslow's hiërarchie, hogere behoeften hebben dan lager opgeleiden (Inglehart, 1977). De verschillen tussen de opleidingsgroepen blijven grotendeels bestaan na correctie voor verschillen in andere kenmerken, zoals leeftijd en inkomen. Dat betekent dat de opleidingsverschillen in ervaren nationale problemen niet veroorzaakt worden doordat hoger opgeleiden bijvoorbeeld meer te besteden hebben dan lager opgeleiden. Wel is het zo dat de verschillen iets kleiner worden. Dat opleidingsgroepen zo sterk verschillen is niet geheel verassend. We zien dat ook bij aspecten zoals het participeren en het vertrouwen in de samenleving (Schmeets, 2015), en het welzijn (Moonen en Stroucken, 2015).

Inkomen doet weinig. Weliswaar noemen de lagere inkomens vaker problemen die gerelateerd zijn aan inkomen en prijzen, zoals inflatie, maar dat verschil wordt beduidend kleiner na correctie. Ook diverse andere verschillen tussen de inkomensgroepen verdwijnen na correctie. Herkomst en religie zijn relevanter voor de mate waarin aandacht voor nationale problemen wordt gevraagd. Bij herkomst zien we vooral dat de niet-westerse allochtonen andere problemen aan de orde stellen (vooral werkgelegenheid) dan westerse allochtonen en autochtonen (gezondheidszorg, waarden en normen, milieu en bevolking). Dit overlapt ten dele met het onderscheid tussen moslims en de andere godsdienstige groeperingen, waaronder katholieken en protestanten. Deze bevindingen over de discrepanties tussen de bevolkingsgroepen die op 2014 betrekking hebben, gelden in grote lijnen ook voor 2010. In dit opzicht is de samenleving erg consistent, ondanks de sterke schommelingen in de ervaren problemen.

Literatuur

CBS, 2016, Veiligheidsmonitor 2015. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.

De Ridder, J., Dekker, P., en P. van Houwelingen, 2016., Burgerperspectieven, 2016/1. Den Haag: SCP.

Eurobarometer, 2015, Standard Eurobarometer 83, Spring 2015, First results. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf, juli 2015.

Inglehart, R., 1977, The silent Revolution: changing values and political styles among Western publics. Princeton: Princeton University Press.

Moonen, L. en L. Stroucken (red.), 2015, Welzijn in Nederland. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.

Schmeets, H. en W. Gielen, 2015, Economische en culturele dreiging in Nederland, in: Schmeets, H. (red.), Het Nationaal Kiezersonderzoek 2006–2012. Den Haag/Heerlen: CBS, 62–76.

Schmeets, H., 2011, Maatschappelijke problemen: een splijtzwam?, in: Schmeets, H. (red.), Verkiezingen: Participatie, Vertrouwen en Integratie. Den Haag/Heerlen: CBS, 80–98.

Schmeets, H., 2015, Epiloog: wat bindt ons, en wat verdeelt ons?, in: Schmeets, H. (red.), Sociale samenhang: wat ons bindt en verdeelt. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS, 211–216.

Schmeets, H., Mol, G. en F. Otten, 1997, Ervaren nationale problemen als wegwijzer voor beleidsproblemen, *Beleidsanalyse*, 4, 22–27.

Tillie, J., Van Holsteyn, J., Van der Kolk, H. en K. Aarts, 2016, Rumoer. Amsterdam: AUP.

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2015–2016	2015 tot en met 2016
2015/2016	Het gemiddelde over de jaren 2015 tot en met 2016
2015/'16	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2015 en eindigend in 2016
2013/'14–2015/'16	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2013/'14 tot en met 2015/'16

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress
CCN Creatie, Den Haag

Ontwerp
Edenspiekermann

Inlichtingen
Tel. 088 570 7070
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2016.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.